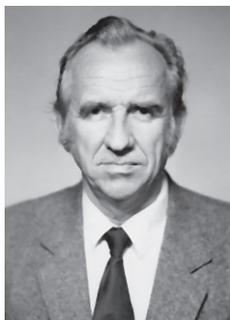

I n t e r v j u u

Valdek Pall

Valdek Pall, keeleteadlane, Tallinna pedagoogikaülikooli emeriitprofessor.

Sündinud 30. juunil 1927 Tartumaal Laius-Tähhvere vallas Pedasi külas.

Erialalt filoloog, õppinud Tartu ülikoolis 1947–1952 eesti filoloogia osakonnas soome-ugri keeli.

Filoloogiakandidaat aastast 1955, väitekirj „Ajad ja kõneviisid mordva keeltes”.

Filoloogiadoktor aastast 1975, väitekirj „Põhja-Tartumaa toponüümika”.

Oled sündinud Eesti Vabariigis. Missuguse elukogemuse said kodust, koolist ja ümbruskonnast oma elu algusajast?

Olin 13-aastane, kui mu kodukohta Tartumaa põhjasoppi, suurte metsade veerde hakkas tulema ärevaid uudiseid. Venelased tulevad! Külaelus, eriti sellise nooruki elus, esialgu midagi ei muutunud. Tagantjärele meenutades oleks justkui kõik see, mis juhtus kuni 1941. aasta suveni, minust mööda läinud. Valda juhtima tulid küll võõrad mehed ja teistsugune raha tuli. Maareform meie kandis oli suures osas kokkuleppe asi: „Sina, Jaan, võta siis minu talust see tükk ära.”

Lapsepõlvest on meelde jäänud töö ja töö ning pühapäeva pidamine. Vargustest räägiti vaid minevikus: olevat käinud hobusevargad. Siiani on aga meeles mõned looduspildid: tetrede meeletu kuterdamine kevadeti ja kaikuv klaaspuhas õhk. Nooruki elu läks põnevamaks 1941. aastal. Siis tulid metsavennad.

Kuidas kulges Sinu koolitee, millest suurem osa aega möödus ühiskondlike muutuste segaduses?

Kooli läksin kaheksa-aastaselt. Kool oli naaberkülas, paar kilomeetrit kodunt. Koolis oli viis klassi ja kaks klassiruumi. Õpetajaid oli

kaks, õpilasi neljakümne ringis. Kui „Kevadet” lugesin, tuli kohe meelde mu esimene kool: Tootse oli mitu, samuti Tõnissone, Kiiri ei mäleta. Õppisin selles koolis ainult kaks aastat, siis läksin valla keskusesse Sadalasse suuremasse kooli, mis oli kodunt nelja kilomeetri kaugusel. Kevadel sõitsin kooli rattaga ja talvel suuskadega, kui ilm vähegi lubas.

Õpetajaist on meelde jäänud Priidu Tammepuu, kes tegi kaastööd Eesti Rahva Muuseumile. Ta kogus vanasõnu, mõistatusi jm ja talle pidid ka õpilased vanaemalt mõistatusi kirja panema. Koduloo tundides siis mõistatasime koos. Suur oli meie rõõm, kui Priidu vastust ei teadnud. Ühel aastal andis Priidu Tammepuu ka usuõpetust: kodus tuli meil õpikust teatud osa läbi lugeda, aga tunnis lugesime muinasjutte.

Koolivendadest võiks mainida Valdo Panti. 4. klassi tuli uus poiss, Sadala uue konstaabli poeg. Ta tuli Mustveest. Mäletan esimest päeva – Valdo seisis koridoris akna all ja teda käidi vaatamas. Oli, mida vaadata: viigitud püksid, korralik triiksärk, lips ees, läikima löödud kingad. Valge vares maavillaste hulgas; Sadala valla rikkamate meeste pojad ei torganud koolis välimuse poolest millegagi silma. Valdo oli aga intelligentne poiss ja juba teisel päeval hakkas tema välimus „normaalsemaks” muutuma, lips kadus kohe, viksitud kingad aga jäidki. Mina polnud Sadalas päris oma ja Pant oli uus – nii said meist pinginaabrid. Peagi sai tast klassi liider, nii tunnis kui vahetunnis.

1941. aastal lõpetasin Sadalas 6. klassi ja 1942. aasta alguses sai minust Mustvee gümnaasiumi õpilane. Vahepeal oli riigikord muutunud ja Mustvee oli sõjast räsida saanud. Aga metsast tulnule oli see ikkagi linn suurte majadega. Suur oli mu imestus, kui ma täismehena Mustvees märkasin, kui väikesed need majad tegelikult olid, koolima ja kaasa arvatud.

Mustvee õpetajaist on kõigepealt meelde jäänud saksa keele õpetaja preili Olv. Noor, kena, imeõpetaja. Ka kõige väänikum poiss seisis Olvi ees sirgelt kui tikk, käed taskust väljas. Ei mäleta, et ta oleks pidanud häält tõstma ja kurjemat häält tegema. Olvi tunnis ei tulnud kõne allagi, et kodune töö oleks olnud tegemata ja erandite rühm jäänud pähe õppimata.

Mustvees oli suur osa elanikest venelased. Nendega oli vahekord minu mäletamist järgi vähemalt gümnaasiumi poistel üsna kisuline. Tuli ette lööminguidki. Ja 1943. aastal astusid lõpuklassi poisid kõik (ühe erandiga) Eesti Leegioni. Vabatahtlikult.

Peale Mustvee gümnaasiumi alamastme lõpetamist läks Mustveest kolm poissi Tartu õpetajate seminari: Pall, Pant ja Väino Suve. Küllap juhtoinaks selles ettevõtmises oli Pant.

Sinu kaasaegne, akadeemik Huno Rätsep on eelmises Oma Keele numbris kirjeldanud sõjajärgse Tartu ülikooli olukorda. Milline oli sõjaaja ja sõjajärgne Tartu õpetajate seminar?

Esimesest õppeaastast mäletan pimedat linna, Saksa sõjaväge, elu internaadis ja üksteise uhal õppimist. Meil kõigil kolmel olid hinded üsna head, kuigi tartlaste meelest olime metsast tulnud. Õhinaga lahendasime füüsikaülesandeid ja kirjutasime kodukirjandeid. Kahjuks jäi esimene õppeaasta lühikeseks. Teise poolaasta keskel saadeti koolilapsed koju, sest uued „vabastajad” hakkasid liiga sagedasti pommitamas käima.

Uus õppeaasta algas taas uue korra ajal, hilinemisega, arvatavasti novembris. Õpilastest olid vähemalt pooled uued ja õpetajaist enamik. Aga õpetajate poolest oli seminar siiski üsna heal järjel. Matemaatikat õpetas August Kasvand, saksa keelt Salme Kirotar, eesti keelt Asta Veski ja Marta Sööt, pedagoogikat Aleksander Elango. Õpetajate hulgas oli ka Priidu Puusepp (vene keel), kellest on meelde jäänud küll rohkem kentsakat kui tõsist. Klassijuhatajaks oli kogu õppeaja muusikaõpetaja Voldemar Kliimand. Tema oskas olla inimene ja õpetaja, kellele õpilased mõnegi nõrkuse andeks andsid.

Uue korraga polnud õpilastel just kõige soojemad suhted. Komсомoli õnnestus meie klassist saada ainult kaks inimest ja alles viimases klassis. Kui seminarile pandi uus direktor, jeestlane Kask, tekkis mõningate peas mõte uus direktor maha võtta kõige julmemal kombel. Nagaaniga. See oli olemaski ja neli padrunit ka. Sellest plaanist sai teada klassijuhataja Kliimand, tema laitis selle ettevõtmise maha ning nii see asi jäigi.

Seminarile järgnes Tartu ülikool, kus Sinust sai professor Paul Ariste jüngreid. Kõik eesti hilisemad silmapaistvad fennougristid on olnud Ariste õpilased. Milles peitus professori töö tulemuslikkuse saladus ja milline oli tolleaegne ülikooliõpetus üldse? Mida arvad eesti fennougristika praegusest seisust?

Ülikooli astusin 1947. aastal eesti filoloogia osakonda. Peale teist kursust valisin kitsamaks erialaks soome-ugri keeled. Mulle tundus see kõige huvitavam. Kindlasti oli valiku tegemisel suur osa ka professor Paul Aristel, kes oskas üliõpilasi kaasa haarata, üllatada.

Üks näide. Esimese kursuse sügissemestri kolmandal päeval oli kõigile filoloogidele professor Ariste loeng sissejuhatusest keeleteadusse. Loengu alguses palus professor eesti filoloogia meesüliõpilastel püsti tõusta ja oma nimi öelda. Ta alustavat kursusega tutvumist neist. Tõusin minagi ja ütlesin oma nime. Professor teatas: „Ahah, Laiuse poiss.” Ja sealt ma ju olingi! Ei osanud midagi muud teha, kui istusin kiiresti tagasi.

Ja laiuslaseks jäin ma professorile alatiseks. Kui ta mu peale pahane oli, siis sai must *lai+uss+lane*. Kui mul juba kandidaadikraad käes oli, julgesin teda tormakaks nimetada (Torma oli professori sünnikoht).

Praegugi veel on kriipivalt valus, kui mõtlen nendele mõttetutele kursustele ja eksamitele, mis minu eakaaslastel tuli ülikoolidiplomi saamiseks kuulata ja sooritada. Tuli pähe tuupida, mitu kuupmeetrit mulda peab välja võtma Turkmeeni peakanali kaevamisel, ja ära seletada, kui suur tulu tõuseb sest kanalist. Asi on mul meeles seepärast, et jäin eksamil jänni ja ei saanud kõige paremat hinnet.

Mõni sõna Paul Ariste plaanidest ja tegemistest, nii nagu mina seda tean ja mulle meelde on jäänud. Ta polnud küll rikutud ei loengutes ega oma kirjutistes piinliku süsteemsusega, aga ometi oli tal fennougristika arendamiseks kindel kord. Sellest rääkis ta mulle siis, kui ma aspirandi seisuses olin.

Professori kavas oli koolitada iga soome-ugri (hiljem Uurali) keele kohta vähemalt üks eesti soost asjatundja. Samuti oli selles kavas välja õpetada üks lingvistilise koolitusega asjatundja naaberkeelte kohta: eesti oma slavist, baltist jne. Ja professor unistas: kui niisuguse meeskonna kokku saame, hakkame midagi suuremat kokku panema. Oma kava asus professor realiseerima: hakati tegelema mari ja mordva keeltega, komi keelega, balti keeltega jne. Kõik ei õnnestunud, mõnigi noor väsis. Aga asi sai hea alguse.

Professor Ariste kadus ja asi soikus. Mul on tunne, et selline süstemaatiline õpetamisplaan on vist tänapäeva melu ja möllu alla jäänud. Võib-olla see ei sobigi tänapäeva. Siiski tahaks esile tuua, et professor Paul Aristel oli selge nägemus eesti keele kohta: eesti keel on kokku pandud sellest, mis tal kodust kaasa võetud ja elu jooksul naabritelt saadud ning päris ise valmis meisterdatud. Kas ongi vaja laenamise ja mõjude möllu selgitamiseks Läänemere äärde piibellikku keeleärasegamise torni püsti ajada?

Sinu teadusliku uurimistöö valdkonnad on olnud sugulaskeeled (eriti mordva keeled), eesti toponüümika (oled kohanimede süstemaatilise uurimise teerajaja ja regionaalse uurimissuuna pooldaja), eesti murded (idamurde asjatundja) ja eesti keele ajalugu, lisaks oled üsnagi viljakas leksikograaf ja kauaaegne Tallinna pedagoogikaülikooli professor. Kui peaksid ritta seadma oma seniseid elutöö tulemusi, kuidas Sa nad järjestaksid?

Minugi elukäik ei mahu Ariste kavva. Äraelamise huvides pidin sellest kõrvale kalduma. Minu töökohaks sai keele ja kirjanduse instituut, mille üks ülesandeid oli eesti murrete uurimine. Oma ettevalmistust arvestades olin seal vähemalt algul üsna tagasihoidliku kasuteguriga osaline. Siis aga hakati nõudma kohanimede uurimist, sest mõne ajaloolase (eriti akadeemik Harri Moora) meelest võis sel mõtte sees olla. Nii sai minust kohanimede uurija. Ei teadnud alast suurt midagi, aga olin sama naiivne kui needki, kes kohanimede uurimist nõudsid: kohanimedes on mitme saladuse lahendus.

Kahtlemata kujunes toponüümikast see ala, mis on täitnud suurema osa minu teisest elust. Valisin oma kodukoha Põhja-Tartumaa kohanimed, sest mu teadmised teistest Eesti murretest ei olnud nii head kui kodukoha keele omad. Kodukoha nimesid uurima kallutas ehk ka see, et seal oli muiste *Vaia* (*Wayga*) maakond, millega seostati etnonüümi *vadja*.

Süstemaatilise kohanimede uurimise teerajaja tiitel on vist liialduste hulgast. On ju enne mindki nimesid uuritud ja toponüümika asju aetud. Kohanimede struktuuri uurimise alustaja austav nimetus olgu ikka Lauri Kettuneni päralt.

Kettuneni tööst sain ma selgusele, et üldisemate küsimuste lahendamise eelduseks on korralikult analüüsitud, lahterdatud ja süstematiseeritud ainemass. Selle saamise võimalust nägin ma regionaalses uurimises, kus iga nime kohta on kirjas kõik, mis temast teada on ja millele meie teadmiste põhjal midagi külge pookida saab. Lisaks sellele peaks regionaaluurimuses olema lõigud püüdega suhestada nimi naabrite kohanimedega ja katsed paiga leidmiseks üldises struktuuris. Samuti võiks neis osades olla koht ka fantaasiat lubavatel tööhüpoteesidel. Sellist kriitilist ainemassi on eesti kohanimede uurimisel püütud soetada.

Mordva keelte uurimine oli noorusearmastus, mille mõju pole lõppenud ja mille meenutuseks sai vanas eas mõned read kirja pan-

dud. Leksikograafia on olnud kõrvalisem tegevus, osalt diletantlik ning osalt seotud ka leivakõrvase hankimisega. Õppejõu tegevus oli alguses elatise hankimise paratamatusest tingitud, hiljem aga meeldiv vaheldus uurijalaua taga istumisele. Lugesin eesti keele ajaloo kursust. See oli distsipliin, mis mulle endale meeldis, kui tudeng olin, ning üks neid kursusi, kus ma tajusin süsteemi, mida professor Arnold Kask Lauri Kettuneni abil üliõpilasteni tõi.

Iga inimene oskab nimetada hulga kohanimedid. Samas oskab tänapäevase nime kujunemise lugu selgitada üksnes asjasse pühendatu, s.o kohanimeuurija. Kuidas jõuaks kohanimedes sisalduv põnev info inimesteni, kes pole kohanimeuurijad?

Kohanimed vajaksid kokkuvõtvat populaarset esitust, kus oleks sees nii nimede süsteemi, uurimise kui ka kohanimede korrastamise esitus. Kus oleks sees see, millal on kohanimi nimetavas (*Saadjärvi*), millal omastavas (*Saadjärve*). Samuti peaks seal leiduma käsitlusi sellest, mis seos on näiteks Tartu külje all oleva *Lähte* küla nimel ja Kodavere *Lästeniidil*. Miks *Suterma*, *Võhma* ja *Kõrma* näivad tänapäeval ühte rühma kuuluvad nimed, aga ometi on algselt täiesti erinevad olnud?

Kui näiteks oma kodukohta silmas pidada, siis peaks sellises populaarses raamatus olema ka ära seletatud, miks minu sünniküla *Pedasi* kõrval on *Reastvere* ja *Kirivere* (-vere on hilisem kui -si), miks *Kantküla* (<* *Kanta*- [tärn osutab oletuslikule keelendile]) kõrval on *Kodismaa* (vrd soome *kodis* : *kodiksen* 'kodu koht') jne.

Usun, et kohanimede ainekogude kättesaadavus Internetis pole kauge tuleviku asi. Algas on igatahes tehtud.

Küsitlenud *Eevi Ross*